

Νίκος Αὐγελῆς

ΚΡΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Μέ τό πέραςμα ἀπό τό μῦθο στό λόγο ἡ φιλοσοφία συγκροτεῖται, ὅπως εἶναι γνωστό, στήν ἀρχαία Ἑλλάδα ὡς ἡ θεωρητική ἐπιστήμη κατεξοχήν σέ ἀντιδιαστολή πρός τήν πρακτική γνώση καί τή "δόξα". Ὁ Ἀριστοτέλης κάνει βέβαια μιᾶ διάκριση ἀνάμεσα στίς ἐπιμέρους θεωρητικές ἐπιστήμες καί τήν "πρώτη" φιλοσοφία ἀλλά ἡ διάκριση αὐτή εἶναι ἐσωτερική ὑπόθεση τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ταυτίζεται μέ τήν ἐπιστήμη. Ὡστόσο ἡ διάκριση αὐτή ἐγκαινιάζει ἤδη στήν ἀρχαιότητα μιᾶ διαδικασία βαθμιαίας διαφοροποίησης ἡ ὁποία στά νεότερα χρόνια ὀδηγεῖ στήν αὐτονομία τῶν ἐπιμέρους ἐπιστημῶν. Ἐτσι ἡ ἀρχική ταυτότητα μεταβάλλεται σέ ριζική διαφορά φιλοσοφίας καί ἐπιστήμης. Μέ τό τέλος τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ πού ἐμφορεῖται ἀκόμη ἀπό τήν ἰδέα μιᾶς καθολικῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης διαλύεται ὀριστικά ἡ ἐνότητα φιλοσοφίας καί ἐπιστήμης κι αὐτό σημαίνει τό τέλος τοῦ ἐπιστημονικοῦ χαρακτήρα τῆς ἴδιας τῆς φιλοσοφίας. Ἐτσι τίθεται σήμερα τό ἐρώτημα ἂν μπορούμε νά θεωροῦμε τήν ἐπιστήμη θεμελιώδη φιλοσοφική ἔννοια ἢ μήπως ἡ φιλοσοφία πρέπει νά θεωρηθεῖ πιά ὡς κατάλοιπο τοῦ μύθου ἢ ὡς ἀπαρχαιωμένη μορφή γνώσης ἢ ὡς ἕνα προστάδιο τῆς ἐπιστήμης πού ἀπό καιρό τώρα ξεπεράστηκε. Ἡ φιλοσοφία φαίνεται ἀπό πρώτη ἄποψη ὅτι ἔπαυσε νά ἀποτελεῖ τό θεμέλιο καί τό λογικό τόπο τοῦ ἐπιστημονικοῦ στοχασμοῦ καί τό πρόβλημα σήμερα εἶναι ἂν ἡ φιλοσοφία μπορεῖ νά ἔχει μιᾶ θέση στό χῶρο τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Ἡ ἀπάντηση θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό τό κατά πόσο ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη ἀφήνει χῶρο γιά φιλοσοφικά ἐρωτήματα, γιά ἐρωτήματα πού ἀνήκουν σέ μιᾶν ἄλλη διάσταση μεταθεωρητική καί πού εἶναι νόμιμα.

Ἀπ' ὅλα τά ἐμβια ὄντα ἐπιστήμη ἔχει μόνον ὁ ἄνθρωπος, ἕνα προνόμιο πού ἀπορρέει ἀπό τό γεγονός ὅτι εἶναι προικισμένος μέ νόηση. Μόνον ὁ ἄνθρωπος σκέπτεται τόν κόσμο, διατυπώνει θεωρίες γιά τόν κόσμο πού ἐγείρουν τήν ἀξίωση ἀντικειμενικῆς ἐγκυρότητας. Ἀλλά ἡ ἱστορία τῆς ἐπιστήμης διδάσκει πῶς ὅ,τι κάποτε θεωρήθηκε ὡς ἐγκυρη γνώση, ἀποδείχτηκε πολλές φορές ἀργότερα ὅτι εἶναι πλάνη. Συνεπῶς καί οἱ σύγχρονες θεωρίες μας μπορεῖ στό μέλλον νά ἀποδειχθεῖ ὅτι ὅλες δέν εὐσταθοῦν, ὅτι μέ ἄλλα λόγια δέν εἶναι

ΛΕΥΚΑΔΙΩΝ 14/1, Ὀκτώβριος 1995 -- © «Λαίδαλος» - Γ. Ζαχαρόπουλος Λ.Ε., Ἀθήνα

όριστικά έγκυρες, αληθείς. Ωστόσο ή *αλήθεια* θα παραμένει πάντοτε ο έσχατος στόχος τής επιστημονικής γνώσης. Κι αυτό σημαίνει ότι ή ανθρώπινη σκέψη καθορίζεται από μιá *ιδέα* που τήν καθοδηγεί, από τήν ιδέα τής αλήθειας. Αλλά ή έννοια τής αλήθειας είναι άμεσα συνδεδεμένη με τήν έννοια τής θεμελίωσης. Αν τώρα τό πρόβλημα τής αλήθειας και τής θεμελίωσης τής γνώσης είναι τό κατεξοχήν πρόβλημα τής φιλοσοφίας, τότε ο τρόπος που τίθεται και αντιμετωπίζεται σήμερα τό πρόβλημα αυτό και που έχει τς ρίζες του στην Καντιανή φιλοσοφία θα δείξει τό χαρακτήρα τής σύγχρονης φιλοσοφικής σκέψης. Θα προσπαθήσω στή συνέχεια, κάνοντας μιá σύντομη αναδρομή στις ρίζες του σύγχρονου φιλοσοφικού προβληματισμού που άφορά στο πρόβλημα τής έγκυρότητας και τής αλήθειας, νά δείξω τόν κριτικό ρόλο που πρέπει νά έχει ή φιλοσοφία σήμερα ενάντια στο δογματισμό και τόν τυφλό επιστημονισμό.

Η προβληματική τής αλήθειας σφράγισε τήν ιστορία τής νεότερης φιλοσοφίας με τήν έννοια ότι ή πορεία τής τελευταίας χαρακτηρίζεται από μιá βαθμιαία παραίτηση του υποκειμένου από τήν απόλυτη βεβαιότητα τής αλήθειας με τή σημασία τής *adaequatio rei et intellectus* που έγγυητής της είναι ο θεός. Πρόκειται για μιá μετάβαση από τήν οντολογική σε μιá γνωσιοθεωρητική έννοια τής αλήθειας.

Τό άποφασιστικό βήμα προς τήν κατεύθυνση αυτή γίνεται με τόν Kant. Με τήν κριτική στροφή που παίρνει ή φιλοσοφία υποσκιάζεται ή άπεικονιστική θεωρία τής αλήθειας. Τό έρώτημα για τήν αλήθεια ως συμφωνία τής γνώσης με τό αντικείμενό της δέν μπορεί πιά νά τεθεί, άφου δέν υπάρχει αντικείμενο ανεξάρτητο από κάθε γνώση. Η Καντιανή κριτική τής έννοιας τής συμφωνίας (ή αντιστοιχίας) τής γνώσης προς τό αντικείμενό της περιορίζει τήν τελευταία στην τυπική δυνατότητα μιáς συμφωνίας των κρίσεων μιας με τό αντικείμενο εν γενει. Η λύση που προτείνει ο Kant άφορά συνεπώς στην αντικειμενική έγκυρότητα των μορφών τής κρίσης και όχι στην αλήθεια των προτάσεων με ένα όρισμένο περιεχόμενο. Η αλήθεια ως αντικειμενικότητα άπαιτεί τή συμφωνία τής κρίσης με τούς όρους τής έμπειρίας εν γενει. Οί μορφές σχηματισμού κρίσεων έχουν αντικειμενική έγκυρότητα στο βαθμό που συνιστούν όρους υπό τούς οποίους μπορεί νά έμφανιστεί μιá έμπειρική γνώση που έγείρει τήν αξίωση αλήθειας. Σε ό,τι άφορά όμως τό υλικό περιεχόμενο των κρίσεων αυτών (ή προτάσεων) δέν έχουμε α ρισοί καμιά βεβαιότητα ότι είναι αληθείς. Αυτό σημαίνει ότι οί τυπικοί όροι τής έμπειρίας δέν άποτελούν έγγύηση για τήν έμπειρική αλήθεια των έπιμέρους κρίσεων ή προτάσεων. Γιατί τό έμπειρικό υποκείμενο στο πλαίσιο τής επιστημονικής τους δραστηριότητας διατυπώνει έπιμέρους έμπειρικές κρίσεις δίχως νά έχει τή βεβαιότητα ότι οί έπιμέρους κανόνες που εφαρμόζει κατά τή σύνθεση του αισθητού δεδομένου είναι οί κατάλληλοι. Πρόκειται για κανόνες που έχουν υποθετικό χαρακτήρα και που γι' αυτό είναι δυνατό κατά τήν παραπέρα πορεία τής έρευνας νά αναιρεθούν.

Θά ήθελα εδώ νά έπισημάνω δύο σημεία τής καντιανής κριτικής φιλοσοφίας που θα άποτελέσουν βασική θεματική τής σύγχρονης επιστημολογίας.

Τό ένα ἀφορᾶ στή σχετικότητα τῆς γνώσης ὡς πρὸς τὰ ἐννοιολογικά σχήματα τοῦ γνωστικοῦ ὑποκειμένου (τό σύστημα τῶν κατηγοριῶν). Τό ἄλλο ἀφορᾶ στό ὑλικό κριτήριο τῆς ἀλήθειας καί εἶναι ἄμεσα συνυφασμένο μέ τό ὑποθετικό-παραγωγικό μοντέλο τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν, ὅπως μάλιστα αὐτό διατυπώνεται στό πλαίσιο τοῦ κριτικοῦ ὀρθολογισμοῦ (Popper) καί παραπέρα μέ τίς ἀντιρρήσεις τοῦ ἐπιστημολογικοῦ ὀλισμοῦ πού στήν πιό ἀκραία μορφή τους ἐκφράζονται στή θέση τῆς ἀσυμμετρίας τῶν θεωριῶν τοῦ Kuhn καί τοῦ Feyerabend.

Τό πρῶτο σημεῖο πού ἀναφέραμε παραπάνω δέν εἶναι ἄσχετο μέ τό νεο-θετικιστικό ὄρισμό τῆς φιλοσοφίας, ἕνας ὀρισμός πού βασίζεται στή διάκριση ἀνάμεσα στό νόημα καί τήν ἀλήθεια καί πού ἀντανακλᾷ ἀντίστοιχα στό ἔργο τῆς φιλοσοφίας καί τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστήμη ὀρίζεται ἀπό τόν M. Schlick ὡς “ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας” ἐνῶ ἡ φιλοσοφία ὡς “ἀναζήτηση τοῦ νοήματος”¹. Μέ τόν τρόπο αὐτό ὁ Νεοθετικισμός νομιμοποιεῖ τή φιλοσοφία ἐναντί τῆς ἐπιστήμης: ἡ φιλοσοφία δηλαδή θέτει τίς παραμέτρους τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας ἢ, ὅπως γράφει ὁ Wittgenstein, “ἡ φιλοσοφία βάζει ὅρια στή διαφιλονικουμένη περιοχή τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Πρέπει νά ὀριοθετεῖ τό νοητό καί συνακόλουθα τό μὴ νοητό. Πρέπει ἀπό μέσα νά βάζει ὅρια στό μὴ νοητό διαμέσου τοῦ νοητοῦ” (*Tractatus*, 4.113-14). Ἡ φιλοσοφία ἔχει ὡς ἔργο τῆς τή διασάφηση τοῦ νοήματος τῶν ἐπιστημονικῶν προτάσεων ἢ τήν ἀνασυγκρότηση τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσας. Ἡ λογική ἀνάλυση ἢ ἡ κριτική τῆς γλώσσας παίρνει ἔτσι τή θέση τῆς “πρώτης φιλοσοφίας”. Πρόκειται γιά μιᾶ “ἐκδοχή” τοῦ Καντιανοῦ κριτικισμοῦ μέ τήν ἐξῆς ἐννοια: ὅπως γιά τόν Kant τό σύστημα τῶν κατηγοριῶν ἀποτελεῖ τήν ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς γνώσης ἐν γένει, γιά τό Νεο-θετικισμό ἡ γλώσσα – ὅπου ἐνσαρκώνεται ἡ δομή τῆς ἀνθρώπινης νόησης – ἀποτελεῖ τήν ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς ἐπιστήμης. Δέν ὑπάρχει κατά συνέπεια ἄμεση, ἀπόλυτη σύλληψη τῆς πραγματικότητας: ἡ γνώση τοῦ κόσμου εἶναι σχετική κατανάγκη πρὸς τό ἐννοιολογικό σχῆμα (τό σύστημα τῶν κατηγοριῶν) τό ὁποῖο συγκροτεῖ τήν ἐμπειρία. Γιά τό Νεο-θετικισμό ἡ γνώση τοῦ κόσμου εἶναι σχετική πρὸς τή γλώσσα ἢ τὰ ἐννοιολογικά σχήματα πού ἐμπεριέχει. Πρόκειται γιά μιᾶ καντιανή θεματική ἢ ὁποία ἐκφράζεται κατά τρόπο γλαφυρό στήν περίφημη μεταφορά τοῦ Neurath: “Ἐῖμαστε σάν τοὺς ναῦτες πού πρέπει νά ἐπισκευάζουν τό καράβι τους στό ἀνοιχτό πέλαγος ἀνήμποροι νά τό διαλύσουν σέ κάποιο νεώριο καί νά τό ἀνασυγκροτήσουν μέ τὰ καλύτερα ὑλικά”². Τό καράβι μας ἢ τὰ ἐννοιολογικά μας σχήματα δέν μπορούμε νά τό ξαναφτιάξουμε ἀπό τήν ἀρχή σύμφωνα μέ τή φύση τῆς ἐξωγλωσσικῆς πραγματικότητας ἀλλά πρέπει νά τό ἐπισκευάζουμε ἐν πλῶ. Αὐτό σημαίνει ὅτι κάθε ἀλλαγή τοῦ ἐννοιολογικοῦ δικτύου τῆς γλώσσας μέσα ἀπό τό ὁποῖο περιγράφουμε τόν κόσμο συντελεῖται στό πλαίσιο τῆς

1. Βλ. M. Schlick, *The Future of Philosophy*, στό R. Rorty, *The Linguistic Turn*, Chicago-London 1967⁴, 1975, σελ. 48.

2. Βλ. O. Neurath, *Protokollsätze*, *Erkenntnis* 3 (1932/33), σελ. 206.

γλώσσας αυτής που προϋπάρχει. Η γλώσσα λειτουργεί έτσι ως απόλυτο αργιστήρι που παίρνει τη θέση του υπερβατολογικού υποκειμένου του Kant με τη διαφορά ότι δεν υπάρχει ένα εννοιολογικό ή γλωσσικό σύστημα μέσα από το οποίο συλλαμβάνουμε τον κόσμο αλλά πολλά. Το πώς βλέπουμε τον κόσμο είναι πάντα σχετικό με τη γλώσσα που χρησιμοποιούμε. Και υπάρχουν διάφορα εναλλακτικά γλωσσικά συστήματα ("linguistic frameworks") μέσα από τα οποία μπορούμε να περιγράψουμε τον κόσμο, μιν άποψη που κατά τον πιο ολοκληρωμένο τρόπο εκφράζει ο ύστερος Carnap. Κατά τον Carnap δεν υπάρχει ένα και μοναδικό γλωσσικό σύστημα που αντιστοιχεί στην πραγματικότητα, διότι κάθε υπόφυσή μας για τη φύση της πραγματικότητας πρέπει να διατυπωθεί στο πλαίσιο ενός γλωσσικού συστήματος. Δεν υπάρχει αντικειμενικό μέτρο (ύλικό κριτήριο της αλήθειας) βάσει του οποίου μπορούμε να κρίνουμε αν το σχετικό γλωσσικό μας σύστημα είναι όρθο ή όχι. Η επιλογή γίνεται με πρακτικά κριτήρια. Η φιλοσοφία επαναπροσδιορίζεται ως λογική ανάλυση της γλώσσας που δεν αφορά στον κόσμο αλλά στον τρόπο που μιλούμε γι' αυτόν. Επειδή τώρα τα φιλοσοφικά προβλήματα δεν αφορούν στον κόσμο αλλά στη γλώσσα, μπορούν να διατυπωθούν μόνον στη μεταγλώσσα. Η φιλοσοφία δηλαδή είναι δυνατή ως όρθολογική ανασυγκρότηση της λογικο-σημασιολογικής δομής της επιστημονικής γλώσσας. Ως μεταθεωρία ωστόσο των επιστημών ή φιλοσοφία διατηρεί τον κανονιστικό, κριτικό της χαρακτήρα. Η επιλογή έτσι ενός γλωσσικού συστήματος καθορίζεται από κριτήρια που είναι ανεξάρτητα από την εκάστοτε θεωρία. Η φιλοσοφία δεν αφομοιώνεται με τον τρόπο αυτό από την επιστήμη, ωστόσο αυτόπεριορίζεται με την έννοια ότι παραιτείται σημαντικών προβλημάτων της κλασικής φιλοσοφίας. Μέσα από τον αυτόπεριορισμό της αυτό ή φιλοσοφία επιχειρεί να θεμελιώσει όχι μόνον τη νομιμότητά της έναντι της επιστήμης αλλά και να επαναπροσδιοριστεί ως ή φιλοσοφία.

Ως μετα-θεωρία είναι ή φιλοσοφία δυνατή και για τον κριτικό όρθολογισμό του K. Popper με την έννοια της κριτικής μεθοδολογίας ή οποία θέτει κανόνες σταθερούς μέσα στο χρόνο που διασφαλίζουν αργιστήρι τη δυνατή έγκυρότητα της επιστημονικής γνώσης (των θεωριών) και συνάμα ρυθμίζουν την ανάπτυξή της. Η επιστημολογία του Popper είναι "κανονιστική" ("normative") με την έννοια ότι ασχολείται με την αξιολόγηση των επιστημονικών αποφάνσεων και στο πλαίσιο της αξιολόγησης αυτής προσφεύγει σε νόρμες, κριτήρια έγκυρότητας (διαψευσιμότητα). Η φιλοσοφία νομιμοποιείται έτσι ως όρθολογική ανασυγκρότηση της επιστημονικής ανάπτυξης, ή οποία συντελείται στη βάση τυπικο-λογικών και πραγματολογικών (ύστερος Popper) κριτηρίων. Με τον τρόπο αυτό ή θεωρητική φιλοσοφία γίνεται μεθοδολογία ή οποία δε χρειάζεται να προσφύγει στην έννοια του γνωστικού υποκειμένου της κλασικής γνωσιολογίας, χωρίς ωστόσο να "διαλύεται" στην επιστήμη. Το γνωσιοθεωρητικό ερώτημα αντιμετωπίζεται και υπό τη νέα του μορφή ως ένα μη ένδο-θεωρητικό ή μη ένδο-επιστημονικό πρόβλημα.

Ο "κανονιστικός" χαρακτήρας της μεθοδολογίας του Popper στρέφεται ενάντια σε κάθε μορφή "φυσιοκρατικής" προσέγγισης του γνωσιοθεωρητι-

κοῦ προβλήματος, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὴν ἀπαντοῦμε στὸν Quine, μὲ τὸν ὁποῖο ἀρχίζει, ὡς γνωστό, ἡ μετα-θετικιστικὴ περίοδος τῆς ἀναλυτικῆς φιλοσοφίας. Ἡ γνωσιοθεωρία δὲν ἀπορρίπτεται βέβαια ἀπὸ τὸν Quine, τείνει ὅστοςο νὰ ἀφομοιωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ ψυχολογία. Ὁ τρόπος ποῦ τίθεται τὸ γνωσιοθεωρητικὸ ἐρώτημα εἶναι παρόλα αὐτὰ καρτεσιανός: πῶς εἶναι δυνατό νὰ κλείσει τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὰ ἐμπειρικά δεδομένα καὶ τὴ γνώση μας τοῦ κόσμου ποῦ τὰ ξεπερνᾷ;

Ἀντίθετα μὲ τὸν Descartes ποῦ ἀναζητᾷ ἓνα ἀρχιμήδειο σημεῖο τῆς γνώσης, ὁ Quine ὑποστηρίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτο σημεῖο (τόπος) ἐκτός τῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσαμε νὰ προσεγγίσουμε τὸ πρόβλημα αὐτὸ μὲ τὴν κλασικὴ ἢ τὴ γλωσσολογικὴ ἐννοια (Carnap). Δὲν ὑπάρχει μιὰ πρώτη φιλοσοφία πάνω στὴν ὁποία θὰ μπορούσε νὰ στηριχθεῖ ἡ ἐπιστήμη. Ὁ φιλόσοφος μπορεῖ νὰ ἀναλύσει ἐνδοθεν μόνον τὸ ἐννοιολογικὸ σχῆμα τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ κοινοῦ νοῦ. Τὸ γνωσιοθεωρητικὸ ἐρώτημα κατὰ συνέπεια γίνεται ἐνδοεπιστημονικὸ πρόβλημα. Στὸ πλαίσιο συγκεκριμένα τῆς “σημσιολογικῆς ἀνάβασης” τοῦ Quine ἡ σχέση θεωρίας καὶ ἐμπειρίας ἀντιμετωπίζεται ὡς ἐμπειρικὸ φαινόμενο, ὡς σχέση δηλαδὴ ἀνάμεσα σὲ δύο φυσικὰ συμβάντα (“input-output”). Μὲ τὸν τρόπο ὅμως αὐτὸ ὁ Quine δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ θεματοποιήσῃ τὴν σχέση θεωρίας καὶ ἐμπειρίας ὡς πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητά της. Ὡστόσο τὸ πρόβλημα τῆς ἀντικειμενικῆς ἐγκυρότητας παραμένει καὶ γιὰ τὸν ἴδιο: ἂν οἱ θεωρίες μας δὲ συνάγονται κατὰ τρόπο αὐστηρά λογικὸ ἀπὸ τὰ ἐμπειρικά μας δεδομένα, πῶς γνωρίζουμε ὅτι εἶναι ἀντικειμενικὰ ἔγκυρες;

Βασικὴ προϋπόθεση τῆς ἔρευνας τοῦ Quine εἶναι ὁ αὐστηρὸς διαχωρισμὸς ἀνάμεσα στὶς θεωρίες μας (τὴ γνώση μας) καὶ τὰ ἐμπειρικά μας δεδομένα. Ἐπειδὴ τῶρα, ὅπως εἶπαμε, οἱ θεωρίες μας δὲ συνάγονται κατὰ τρόπο λογικὸ ἀπὸ τὰ δεδομένα μας, εἶναι δυνατὲς διαφορετικὲς, ἰσοδύναμες θεωρίες ποῦ συμφωνοῦν μὲ ὅλα τὰ ἐμπειρικά δεδομένα κι ὡστόσο μεταξύ τους εἶναι ἀσυμβίβαστες μὲ τὴν λογικὴ ἐννοια. Τὸ χάσμα δηλαδὴ μεταξύ παρατήρησης καὶ θεωρίας μπορεῖ νὰ γεφυρωθεῖ μὲ διάφορους τρόπους καὶ δὲν ἔχει γι’ αὐτὸ νόημα νὰ μιλοῦμε γιὰ τὴν ὀρθὴ περιγραφή τοῦ κόσμου μας μὲ τὴν ἀπόλυτη σημασία. Τὸ θεωρητικὸ μας σύστημα (ἢ τὸ ἐννοιολογικὸ μας σχῆμα) εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ διάφορα ἰσοδύναμα θεωρητικὰ συστήματα. Ἡ ἐπιλογή ἀνάμεσά τους δὲ γίνεται ὡς ἐκ τούτου μὲ ἀπόλυτο ἔσχατο κριτήριον τὴν ἀλήθειά τους ἀλλὰ μὲ ἄλλα πραγματολογικὰ κριτήρια τῆς ἀπλότητας, τῆς κομψότητας, τῆς βολικότητας μὲ ἔσχατο στόχο τὴν ἐπιβίωσή μας. Ἐπειδὴ πρέπει νὰ φιλοσοφήσουμε στὸ πλαίσιο τοῦ ἐννοιολογικοῦ σχήματος τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι αὐταπάτη νὰ ἀναζητοῦμε μιὰν ἀπόλυτη θεμελιωμένη γνώση τοῦ κόσμου μας. Τὰ ἐννοιολογικὰ ἐκάστοτε σχήματά μας ἀποτελοῦν ἔτσι τοὺς ὅρους κάτω ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι δυνατὴ ἡ γνώση μας γιὰ τὸν κόσμον. Ἀλλὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ τίθεται ἓνα θεμελιῶδες ἐρώτημα: ἀπὸ ποῦ γνωρίζει ὁ Quine ὅτι ἡ γνώση μας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἐννοιολογικὰ αὐτὰ σχήματα;

Τὸ παραπάνω ἐρώτημα ἀφορᾷ προφανῶς στὸ status τῆς φιλοσοφικῆς γνώσης. Γιὰ τὸν Quine δὲν ὑπάρχει μιὰ προνομιούχα φιλοσοφικὴ γνώση τῶν ὁ-

ρων κάθε εμπειρίας όπως στον Kant. Ο Quine εκλαμβάνει και τη δική του φιλοσοφική θεωρία ως μια *υπόθεση*, ή οποία επιδέχεται νομιμοποίηση με τον ίδιο τρόπο που νομιμοποιείται και οποιαδήποτε άλλη επιστημονική υπόθεση. Η επιλογή ανάμεσα σε διάφορα εννοιολογικά σχήματα στην επιστήμη και στη φιλοσοφία γίνεται με τα ίδια πραγματολογικά κριτήρια. Δεν υπάρχουν απόλυτα κριτήρια προς διασφάλιση της επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας. Ο φιλόσοφος και ο επιστήμονας κάθονται στο ίδιο καράβι που χρειάζεται επιδιόρθωση εν πλω. Αλλά κάθε επιδιόρθωσή του θίγει και τους κανόνες του φιλοσοφικού παιχνιδιού.

Αλλά το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι το εξής: πώς μπορεί η φιλοσοφία να ασκήσει την κριτική της λειτουργία, αν ή ίδια μιμείται την επιστημονική μέθοδο; Όπως είδαμε, η επιστήμη στο πλαίσιο της “φυσιοκρατικής” γνωσιοθεωρίας του Quine δεν εξετάζεται από τη σκοπιά των όρων της δυνατότητας της αλλά από τη σκοπιά της λειτουργίας που επιτελεί σχετικά με την επιβίωση του ανθρώπου. Αλλά το χρήσιμο για την επιβίωσή μας είναι κάτι το διαφορετικό από την *αντικειμενική έγκυρότητα*. Με τον τρόπο αυτό ο Quine εξαλείφει ουσιαστικά το πρόβλημα της έγκυρότητας και της αλήθειας. Η απόπειρα του Quine να εξαλείψει το “κανονιστικό” στοιχείο σε μια προσπάθεια να εξηγηθεί “φυσιοκρατικά” ο λόγος οδηγεί, όπως παρατήρησε εύστοχα ήδη ο Putnam³, στον πνευματικό μας θάνατο.

3. Βλ. H. Putnam, Why Reason Can't Be Naturalized, *Synthese*, 57 (1984), σελ. 20.